

לארבעת

ויקראו לפניו אברהם (בראשית פ"א, ט)
 "זה יוסף שהיה אב בחכמה" (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
 שר התורה הגאון הקדוש
 רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת תזריע תשפ"ב • שנה ב' - גליון ס"ח • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

גליוני הש"ס

שבת קהל

ביום השמיני ימול בשר ערלתו (י"ב, ג)

בחידושו של הר"ק - מילה שלא בזמנה היא תשלומין למילה בזמנה

במשנה שבת (קלז), קטן נימול לשמנה לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים עשר לא פחות ולא יותר.

עיין חידוש ברוקח הלכות לולב (סימן רכ"ד"ה זמן גרמא) דכתב, וז"ל: אבל מילה שזמנה קבוע - ביום השמיני ימול - לא היו מצות עשה שהזמן גרמא (ראה קידושין כ"ט), שהרי אם לא נימול בזמנו - כל הימים שיבואו תשלומין דיום שמיני ניהו. ודמי בפרק ראשון דחגיגה (ט) חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני דכולם תשלומי דראשון הם, עכ"ל.

גודל בבין השמשות כיצד נימול אה"כ

יש לעיין לפי זה, בנוול בין השמשות דלא חזי בזמנו למול מספק (ראה שבת ש"ט), אם כן איך נימול אחר כך, הא כיון דלא חזי בזמנו ראוי שלא יהיה לו תשלומין עוד, כמו בחיגר כו' הנ"ל, למאן דאמר (חגיגה ש"ט) תשלומין דראשון, ואינו ראוי מספק - נמי הא מיקרי אינו ראוי, כמבואר בבבא בתרא (פ"א).

קטן חולה בזמנו נחשב ראוי דאביו ובית דין ראויים למולו

וכן יש לעיין מקטן חולה בזמנו. ובה יש לומר, דכיון דאביו ואביו קטן שיהיה חל שמיני שלו בשבת - גם כן לא היה אפשר למולו עוד לעולם. ואף דכתבו התוספות חגיגה (ב' ד"ה איזהו) דחגיגה אף דאין דוחה שבת (ראה פסחים ע"ג), מכל מקום חשיב ראוי ויש לו תשלומין, כיון דאיסורא דימא הוא דקריגים, עיין שם. הני מילי לעניין הקרבה, הואיל ויש הקרבה בשבת בקרבנות ציבור מיהת (ראה תמורה ד' ד), ומה שאין כן אילו לא היה שום קרבן דוחה שבת היה נחשב באמת השבת בעצם אינו ראוי להקרבה, כמו לילה כמבואר בכריתות (י' במשנה).

אם לא היתה מילה בזמנה דוחה שבת - לא היה אפשר למול לעולם

והנה לרוקח הנ"ל אילו לא היתה מילה בזמנה דוחה שבת, אזי קטן שיהיה חל שמיני שלו בשבת - גם כן לא היה אפשר למולו עוד לעולם. ואף דכתבו התוספות חגיגה (ב' ד"ה איזהו) דחגיגה אף דאין דוחה שבת (ראה פסחים ע"ג), מכל מקום חשיב ראוי ויש לו תשלומין, כיון דאיסורא דימא הוא דקריגים, עיין שם. הני מילי לעניין הקרבה, הואיל ויש הקרבה בשבת בקרבנות ציבור מיהת (ראה תמורה ד' ד), ומה שאין כן אילו לא היה שום קרבן דוחה שבת היה נחשב באמת השבת בעצם אינו ראוי להקרבה, כמו לילה כמבואר בכריתות (י' במשנה).

ואם כן, הכי נמי במילה אילו לא היה שום מילה דוחה שבת נמצא שלא היה מציאות מילה בשבת כלל, שפיר היה נחשב לגמרי אינו ראוי, ולא היה לו תשלומין לעולם.

'מילה שכן כרת' - דאילו לא דוחה שבת לא היה אפשר למול לעולם ויהויב כרת

ומוכן בזה גמרא יבמות (ה) ממילה ופסח שכן כרת. ואינו מוכן, דמילה דדוחה שבת הרי הוא רק מילה בזמנה (ראה שבת קלב); כסף משנה הלכות מילה פ"א ה"ט ד"ה ומ"ש), וזה הרי אין בו כרת, דרק עשה גרידא הוא (ראה שבת ש"ט). ולומר הכוונה, דעל כל פנים הואיל ויש כרת במילה אם נתבטלה המצוה לגמרי, בעברו כל

(א) דאין ללמוד מפסח ומילה לכל מקום שעשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת שהרי דוחים שבת, משום שמילה פסח גופיהו הם עשה שיש בהם כרת.

(ב) וראה שו"ת פורת ח"א סימן ב' אות ד"ה ונ"ע וירושלמי: ציונים התורה כלל לו דף מא: ד"ה ודע - ד"ה וע"כ; שם מב. ד"ה וגוף, שהאר"ק רבינו בדברי הרוקח. ומקצת הדברים הובאו בגליון יח - תורע מצוה תשפ"א.

ימיו ולא מול (ראה רמב"ם הלכות מילה פ"א ה"ב), ולכן יש גם לעשה דמילה בזמנה מעלה מיהת מפאת זה, זה אינו, דזה ראוי להקרא רק 'צד כרת', והוה ליה למימר 'מה למילה ופסח שכן צד כרת', כדאמר לשון כזה בובחים (י"ב:).

ואולם לרוקח הנ"ל נחא בפשיטות, דמה שמילה דוחה שבת, באמת גוף מצות מילה היא שדוחה אותה - לא מצות המילה בזמנה לבד, שהרי אילו לא היה דוחה לא היה אפשר למוהלו עוד לעולם כיון דלא חזי בראשון, ואם כן היתה מתבטלת המילה לגמרי, והמילה לגמרי הרי ענשה כרת, ושפיר פרכינן מה למילה שכן כרת, ודו"ק כי נכון מאוד בעורת השם יתברך.

אתון דאורייתא

כלל טז

אדם כי יהיה בעור בשרו שאת וגו' ויהיה בעור בשרו לנגע צרעת וגו'. וראה הכהן את הנגע בעור הבשר וגו' (י"ב, ג).

ממה שבנגעים מקישים לקולא מוכח דלקולא ולחומרא מקישים לחומרא מספק

הפרי מגדים בפתיחה כוללת (ח"א אות י"ד"ה ואמנם) כתב, דהא דקיימא לן (יבמות ט). לקולא ולחומרא - לחומרא מקשינן, היינו רק מספק, וככל ספיקא דאורייתא לחומרא (ביצה ג), אבל לענוש מלקות או מיתת בית דין, אי אפשר לענוש מוכח זה, עיין שם.

והנה כבר תמהו האחרונים (עיין שו"ת רעק"א החדשות סימן יז ד"ה תו; שו"ת אבן עזר א"ח סימן סב אות ד) בזה מש"ס יבמות (שם), ומש"ס קידושין (סח). והביא גם כן דברי התוספות בבא קמא (ג' ד"ה דומיא), שכתבו אהא דלקולא ולחומרא - לחומרא מקשינן, וז"ל: ואומר רבינו תם, דמדה היא בתורה, לא שנא באיסורא ולא שנא בממונא, עכ"ל. אלמא דמדה היא - ומטעם וודאי היא, ומועלת אפילו להוציא ממונא.

ואולם, יש לי להביא כדמות ראה להיפוך, דהא דלחומרא מקשינן היינו רק משום דספיקא דאורייתא לחומרא. וזה, מדתנן בנגעים (פ"ב מ"א), רבי יהודה אומר, מראות נגעים להקל אבל לא להחמיר, וצ"ל דגרמוני בבשרו להקל, והכוש כינוני להקל (פירוש), דגרמוני הוא אדם שהוא לבן ביותר, ובהרת שמראיתו עזה בלבנותו באדם בינוני - נראית בבשר הגרמוני כהה מפאת גודל לובן בשרו, והכוש הוא אדם שחור ביותר, ובהרת שהיא כהה בלבנותו באדם בינוני - נראית בבשר הכוש עזה בלבנותו מפאת גודל שחורתו בשרו. ועל כן סבירא ליה לרבי יהודה דדנין בשיהם להקל, דהגרמוני שהוא לבן ביותר, אולינן בתר ידידיה, ומטהרין בהרת הנראית בו כהה - אף על פי שאילו היתה באדם בינוני היתה עזה, ולהיפוך בכוש אולינן בתר אדם בינוני, ומטהרין בהרת הנראית בכוש עזה, כל שאילו היתה באדם בינוני היה נראה מראיתו כהה), עכ"ל המשנה.

ועיין שם ברמב"ם (ד"ה כאשכרוע) ור"ש (ד"ה להקל) ורא"ש (ד"ה בהרת), שהביאו דברי התורת כהנים (בפרשתנו פרשת נגעים פרק א ברייתא) דמפרש טעמיה דרבי יהודה, משום דכתוב אחד אומר

(א) רבינו מאריך שם להוכיח בעור ראיות דמטעם ודאי הוא, והובא כאן רק מה ששייך לפרשתנו.

(ד) רבינו כתב שם פסיקא מזו: "...הוא יתברך יחיד בעולמו, דלפני הבריאה היה העדר גמור וזולתי השם יתברך לבד, וכל הבריאה כולה נבראו רק מאמיתת מציאותו יתברך, וכלשון הרמב"ם ריש יסודי התורה (פ"א ה"א), ועל כן הרי אי אפשר שתהיה שם חלילה טומאה מחוללת בלתי טהרה

'בעור בשרו' (ומוכח דדנין לפי עור בשרו של האדם שהנגע בו - לא לפי מה שהוא באדם אחר בינוני), וכתוב אחד אומר 'בעור בשרו' (ומדלא כתבי 'בשרו' מוכח להיפוך, דאולינן בתר סתם בני אדם בינונים), ומשום הכי דריש רבי יהודה לקולא, דגרמוני - יראה כעור בשרו להקל, וכוש - כעור בשר של סתם בני אדם להקל וכנ"ל.

ואם כן מוכרח מזה, דהא דבעלמא לחומרא דרשינן, הוא רק משום דספיקא דאורייתא לחומרא. ועל כן בנגעים דקיימא לן דספק נגעים להקל - כל זמן שלא נוקק לטומאה, וכמבואר שם בנגעים (פ"ה מ"ד) ובנוזר (ס"ה), על כן שפיר דריש רבי יהודה לקולא ולא לחומרא, מה שאין כן אי הא דלחומרא דרשינן הוא מטעם וודאי, אם כן גם בנגעים היה ראוי לדרוש להחמיר.

אוצרות יוסף

דרשת שבת טובה שנת עת"ד

וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַנֶּגַע בְּעוֹר הַבָּשָׂר וְשַׁעַר בִּנְגַע הַפֶּךָ לְבָן וּמְדָאָה הַנֶּגַע עִמָּךְ מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נִגַע צָרְעַת הוּא וְרָאִהוּ הַכֹּהֵן וְטָמְא אֹתוֹ (י"ב, ג).

הקב"ה טיהר ספק קדם שער לבן לבהרת כי גלוי לפניו הטהרה שבטומאה

איתא בש"ס בבא מציעא (פ"ג), הוי קא מופלגי במתיבתא דרקיעא, אם בהרת קודם לשער לבן - טמא, ואם שער לבן קודם לבהרת - טהור. ספק, הקדוש ברוך הוא אמר טהור, וכולו מתיבתא דרקיעא אמרי טמא. ורבה בר נחמני - כי הוי קא נחא נפשיה, גם כן אמר טהור, עיין שם. ואין מוכן כלל העניין, מאין בא החילוק הזה שבין השם יתברך למתיבתא דרקיעא, ומהו העניין שרבה בר נחמני בשעת יציאת נשמה אמר גם כן טהור.

אך העניין מוכן, דגם בהטומאה יש טהרה בהעלם, ועל כן זהו ענין החילוק שיש בזה בין השם יתברך למתיבתא דרקיעא. והיינו, דלפניו יתברך הרי גלוי גם ההעלם, ואם כן לפי בחינתו יתברך הרי יש כאן רוב לטהר, דעניין ספק הרי הוא רק כאשר צדי הספק שקולין, ועל כן הוא יתברך דגלוי לפניו ההעלם, דבהעלם יש גם בהטומאה - טהרה, ואינה כולה טומאה רק יש בה גם טהרה, ואילו הטהרה הרי היא כולה טהרה ואין בה טומאה, ואם כן נמצא איפוא דיש כאן רוב לטהר, ועל כן מצדו יתברך הספק טהור, דמצדו יתברך הרי הטהרה הוא רוב. ומה שאין כן המתבתא דרקיעא שלהם אין ההעלם גלוי, והוה ליה ספק שקול, ועל כן טמא מספק, ודו"ק היטיב מאוד.

הנשמה משיגה הטהרה הנעלמת בשעת יציאתה מהגוף

ועל כן גם כן רבה בר נחמני - דנפש הישראלית הוא חלק אלק"י מועל (עיין ליקוטי תורה פרשת בראשית ד"ה הנח), ויש לה גם כן השגה אלק"ית, ואך כל זמן היותה בגוף - הגוף מכהה אור הנפש וכן השגתה, ועל כן בשעת יציאת נשמה מהגוף, שנשתחרר מחציצת הגוף והסתר ההשגה שהגוף מסתיר, על כן השיג אז גם כן את ההעלם, ועל כן גם כן אמר טהור, ודו"ק היטיב.

כלל, שמאין יבא זה, הרי כל המציאות שורשו רק מאמתת מציאותו יתברך מקור הטהרה. ובהכרח איפוא יש גם בהטומאה - טהרה, אלא שהיא בהעלם והסתתרות ולבוש, ועניין הטומאה הוא רק לבוש המסתיר את הטהרה העצמית הגנוזה...". וראה עוד בענין זה **בבית האוצר** מערכת א כלל צא ד"ה א, ומה שצוין עוד **בתפארת יוסף** פרשת משפטים עמוד רמט הערה רנה, מדברי רבינו ועוד.

ביציאת מצרים ניתן כח לדורות להמשיל הצורה על החומר ולכן נקרא חודש ניסן 'ראש חדשים' - שבו נגלה הראש שבאדם

שעבוד השכל לגוף הוא כשעבוד אדם לזולתו * ארץ ישראל ראויה רק למי שהראש מושל על הגוף * רק אחרי יציאת מצרים והשלטת הצורה על החומר נעשו ראויים לארץ ישראל * 'בעל נפש לא ילתות' - שורשו מעלה זו מיציאת מצרים

מתוך: אוצרות יוסף דרוש ב ~

התורה תחלה, רק נעשה גופני, שהגוף אין מרגיש תחלה רק אחר כך. ועל כן כיון שהראש נתבטל להגוף שוב אין לו שייכות לארץ ישראל, כי כל השייכות רק מצד הראש, ועל כן גלו מן הארץ. וזהו לא מה אבדה הארץ, על עזבם כו' על שלא ברכו בתורה 'תחלה' דייקא, ודו"ק.

ההליכה אחרי התאוות מביאה לכיבוי מן הארץ

וזהו גם כן כוונת הכתוב (דברים שם, טו) 'השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלוקים אחרים' - איזהו קל זר שהוא בגופו של אדם, הוי אומר זה יצר הרע (עיי' שבת קה). היינו שתלכו אחרי תאוות היצר הרע, ויגבור הלב שבו משכן נפש התאוונות (עיי' קה"א, טו) ויפתה גם את הראש אליו. וזהו 'והשתחיתם להם' (דברים שם), כי השתחואה הוא הרכנת הראש למטה אל התאוות הגופניות, ועל כן 'ואבדתם מהרה מעל הארץ' כו'.

ביציאת מצרים ניתן כח לדורות שתמשול הצורה על החומר

וזהו בהגדת פסח - והוא ממשנה פסחים (קט"ז), בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר כו' 'בצאת' כו' (שמות ג, ט), לא את אבותינו בלבד כו', 'ואותנו הוציא משם, למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ' כו' (דברים ו, כג).

והיינו, דשיעבוד מצרים הוא השתעבדות החומר על הצורה, והיציאה משם, להיפוך - משילת הצורה על החומר, ומאז ניתן כח לדורות גם באדם עצמו שתמשול הצורה על החומר. וזהו בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא כו', כי החכמים דברו באדם השלם שצורתו מושלת על החומר, וזה יש לו מיציאה ממצרים, ואם כן הוי ליה כאילו הוא יצא, שהרי יש לו ענין היציאה גם עתה בו בעצמו, ואילו לא היתה היציאה אז, לא היה לו ענין היציאה גם עתה.

וזהו 'ואותנו הוציא משם', היינו היציאה אשר בנו - היינו משילת הצורה והראש על החומר, זהו 'למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ' כו', כי מפאת זה אנתנו ראויים לארץ ישראל מצד הראש שמארץ ישראל וככל הנ"ל, ודו"ק.

'בעל נפש לא ילתות' לפי שהיותו בעל נפש הוא מגאולת מצרים

וזהו בש"ס פסחים (מ), בעל נפש לא ילתות, עיי' שם פירוש רש"י (ד"ה בעל). והמהרה"א בתשובה (מ"ם עמקום סימן נא ד"ה אבל) פירש, מי שהוא בעל ואדון על נפשו בהבחיית יחמיר על עצמו ולא ילתות (ראה גליניו הש"ס פסחים מ. ד"ה בעל). [עיי' ירושלמי מעשרות (פ"ב ה"ד), דמפרש 'כנפשו' (דברים כג, כה) דבר שהיצר תאב, היינו ד'נפש' סתם היא התאוונות, שבו תאוות היצר. וכן בראב"ע על הכתוב (פרשת ואתחנן ו, ה) 'ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך' וגו' כתב, כי 'נפש' הוא שם הנפש המתאוה שבכבוד, עיי' שם ה"טב].

ומה שנאמר לשון זה בגמרא 'בעל נפש', היינו מופני שממשלת הראש על נפש התאוונות שרשו רק מגאולת מצרים וסני"ל, ואיסור החמץ הוא זכר ליציאת מצרים - שלא הספיק בציקים להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם (הגדה של פסח; עיי' מורח"י פרשת בא יב, לד ד"ה ט"ס), ועל כן מי שהוא בעל ואדון על נפשו הבהמית - וזה יש לו מהגאולה ממצרים, לכן יש לו להיות נוהר ביותר באיסור חמץ שהוא זכר הגאולה, שממנה יש לו ענין זה שהוא בעל נפש, ודו"ק.

מישטעי (שהתחיל לדבר בשבא ארץ ישראל בחזרת המרגלים), אמרו ליה דין ריש קטיעה ימלל, וברש"י (ד"ה חזית): מי שראשו קטוע שאין לו בנין ליטול חלק בארץ הוא ידבר בפנינו. עכ"ל. והוא מובן על פי הנ"ל, כי ארץ ישראל הוא בחינת הראש, ולכן מי שאין לו חלק בארץ נקרא ראש קטוע (ולכן גם כן אמרו ז"ל בסנהדרין (נ"ח) אדם גופו מבבל וראשו מארץ ישראל, ועגובותי משאר ארצות, הרי שרק הראש של האדם הוא מארץ ישראל, וזה גם כן מפאת היות ארץ ישראל בחינת הראש].

ד) שפירש: "חסיד", ובגליניו רש"י נדפס נוסח אחר: "בעל נפש ירא שמים החרד על נפשו", ולפירושו היינו כיוון רבינו כאן, כמבואר בגליניו הש"ס פסחים מ. ד"ה בעל: "מה שכתב רש"י כאן בנוסח אחר, בעל נפש ירא שמים החרד על נפשו, עיי' שו"ת מהרה"א דפירש בענין אחר...".

(לח), אדם - ראשו מארץ ישראל וגופו מבבל ועגבותיו משאר ארצות. ועל כן בחיות השייכות לארץ ישראל רק מצד הראש שהוא מארץ ישראל, לכן רק כאשר הראש מושל על הגוף והגוף טפל להראש ומתבטל אליו ונחשב כולו ראשי - ראוי לו השייכה בארץ ישראל, ומה שאין כן אם חלילה הוא להיפוך - תאוות הגוף מושלים על השכל שבראש ומתבטל הראש אליהם והוא כולו גופני, והגוף אינו מארץ ישראל, ממילא אינו שייך לארץ ישראל. ועל כן מה שגילו הצדיקים את ראשיהם, ובא כח זה להיות הראש מושל על הגוף, לכן על ידי זה נעשו ראויים לארץ. וזהו 'הנצנים נראו בארץ', היינו שנעשו ראויים להיות בארץ.

ברכת התורה לפני - דהתורה מזון

השכל שמבין התועלת מתחילה וזהו ש"ס נדרים (פא), 'על מה אבדה הארץ על עזבם את תורת' (רמיה ט, יא-יב) - על שלא ברכו בתורה תחלה. והענין על פי מה שגילה בספר החינוך (מצוה תל ד"ה וכל שאר), דברכת התורה היא לפניה מה התורה וברכת המזון הוא לאחריו כן התורה (עיי' ברכות כא), היא מפאת דהתורה היא מזון השכל, ושכל יודע ומכיר, וקודם קבלת התועלת יבין אותה, ומה שאין כן אכילה היא מזון הגוף, וחלק הבהמ"י אין מכיר בטובה רק אחר ההרגש, עיי' שם ה"טב.

והנה הכרת השכל הזאת היא רק כאשר אין השכל מתבטל אל הגוף, ומה שאין כן אם הגוף בתאוותיו חלילה מושל על השכל שבראש, ומתבטל השכל אליהם ונעשה כולו גופני, אזי השכל חלילה נעשה גם הוא טבעו גופני - שמרגיש רק לאחר כן. והנה כבר אמרנו כי כאשר השכל שבראש חלילה מתבטל אל הגוף, אזי אין להאדם עוד שייכות לארץ ישראל, כי כל השייכות לארץ ישראל רק מצד הראש, כש"ס סנהדרין הנ"ל, אדם ראשו מארץ ישראל כו'.

אבידת הארץ על שלא ברכו

בתורה תחלה - שנתבטל השכל והנה 'אבידת הארץ' אינו שאבדה הארץ, כי הארץ לא אבדה וְשָׁנָה עדיין, ורק גלות ישראל מן הארץ - מה שנאבדו המה מן הארץ, וכמו שכתוב (דברים י"ז, יז) 'ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר ד' נתן לכם' - זה נקרא 'אבידת הארץ', כי עיקר הארץ - ליישיבה בתוכה, וכאשר אנשיה אובדים ממנה הנה הוא אבידה לה (ראה ירימיה שם). ואם כן הארץ שאלת ישראל רק אבדה הארץ, הנה ענין השאלה מדוע אבדו אנשיה ממנה, היינו מדוע נגלו ישראל מארץ.

ועל זה התשובה 'על עזבם את תורת' - על שלא ברכו בתורה תחלה. היינו כמה שלא ברכו בתורה תחלה, מזה הראיה שנתבטל השכל שבראש לגוף ונעשה גם הוא גופני, ואבדו הרגשתו השכלית שמרגיש תחלה - ומצד זה הוא ברכת

'גאולת מצרים' גאולת הצורה והראש - משעבוד החומר והגוף בשמות רבה (טו, א) על הכתוב 'החודש הזה לכם ראש חדשים' כו', עיי' שם דמדיד בבשרות הגאולה גילו הצדיקים את ראשיהם שהיו מכוסים כו', שנאמר (שיר השירים ב, יב) 'הַנְּצַנִּים נִרְאוּ בְּאַרְץ כו' וקול התור נשמע בארצנו', עיי' שם ה"טב.

והענין כמו שכתב המהר"ל ז"ל בגבורות (פרק ד"ה ועוד), כי מצרים ענינים החומר¹ וישראל ענינים הצורה, עיי' שם ה"טב. והשתעבדות ישראל למצרים היה ענינו איפוא השתעבדות הצורה לחומר, ועל כן גרם גזירת השיעבוד גם באדם עצמו כן. וצורת האדם היא נפש המשכלת שבראש (עיי' רמב"ם הלכות יסודי התורה פ"ד ה"ה; רבינו בחי' פרשת תרומה כה, ט ד"ה את), וגרם איפוא השתעבדות השכל להגוף והתכסותו במאווייו. ולהיפוך - הגאולה גרמה הגאולה גם בהאדם עצמו, שלא יהיה הראש משועבד לתאוות הגוף.

שעבוד לגוף הוא כשיעבוד אדם לזולת והחירות מתעוררת בכל פסח

וזהו שאומרים גם עתה 'זמן חרותנו', אף גאולת מצרים כבר היתה, והמשך הגאולה אינו עתה - שהרי עתה אנחנו גלות, עם כל זה ענין המאמר 'זמן חרותנו' 'שמחתנו' וכדומה, היינו דהיתה אז הופעת ענין זה, ובגלגול הזמן מתגלה בכל שנה דבר זה (עיי' פרי עץ חיים שער ראש השנה פרק א ד"ה אלא; קדושת לוי לשובעות ד"ה בשו"ע).

ומה שמתגלה עתה בפסח ענין החירות, היינו שפועל על כל פנים בהאדם עצמו זה. כי השתעבדות השכל שבראש למאוויי הגוף הוא גם כן שיעבוד גמור כמו השיעבוד אל הזולת, כי התאוות אינם באדם מפאת שהוא 'אדם', רק מפאת שהוא 'אדם' הוא רק מפאת הצורה, היינו נפש המשכלת שבראש, והשתעבדות השכל לתאוות הגוף הוא כאילו היה האדם משועבד אל בעל חי שהוא זולת וחוצה לו. וזהו שגילו הצדיקים את 'ראשיהם' שהיו מכוסים כו', ודו"ק.

וזהו השייכות של זה למקרא 'החודש הזה לכם ראש חדשים', היינו דכיון שבחודש הזה ניתן ממשלה להראש על הגוף ונתגדל ענין הראש, לכן על שם זה הוקבע זה החודש גם כן לראש, על שבו נתגלה ונתגדל ענין הראש באדם. והוא כמו בש"ס פרק קמא דראש השנה (יא), 'זיו' (מלכים א, א) - על שבו נולדו זיתני עולם כו', וכך כאן הוקבע החודש 'ראש' על שבו נתגלה הראש באדם כנ"ל.

ארץ ישראל ראויה רק למי שנחשב 'ראש'

וזהו דמית קרא 'הנצנים נראו בארץ', כי שייכות ישראל ליישיבה בארץ ישראל הוא רק מפאת הראש, כש"ס סנהדרין

א) עיי' אוצרות יוסף דרוש ד פסיקא קמא, שכתב רבינו: 'מצרים הם חומר - אֲשֶׁר בְּשֵׁר הַמְּוֹרִים בְּשָׁרָם (חזקאל כג, כ), כמבואר במדרש (בר צו, ה) על הכתוב (בראשית מ, כט) אל נא תקברני במצרים, אמר יעקב מצרים נמשלו לחומר וישראל לשה, וכתוב (שמות לו, ט) ופטר חמור תפדה בשה, לא יופדו בי המצרים ע"ש. וחמור מורה על החומריות - היפוך האדם שהוא שכלי, ועל כן נזכר תמיד לנגוד השכליות שבאדם, עיי' נדרים פא. דקרו לאינשי חמור, ובשבת קמ. מאכל חמורים הוא - לא מאכל השכלי, ובבבא בתרא קא: קבורת חמורים היא זו - היינו גם כן לא קבורת אדם השכלי."

ב) כי גדר 'אדם' משמעותו 'דעת', כמו שכתב רבינו בבית האוצר שם כלל י אות ו: 'עיקר שם 'אדם' הוא על שם הדעת', עיי' חולין ה: אדם ובהמה תושיע ד' (תהלים לו, ה), אל בני אדם ששן ערומין בדת ומשימין עצמן כבהמה, עכ"ל הגמרא. הרי דאף על גב דלא כתיב 'דעת' בקרא - רק

ידוע תדע

הרחבת הדיעות במשנתו של רבינו

'ביום השימני ימול בשר ערלתו' (יב, א) - "כל היום כולו כשר למילה אלא שזריזין מקדימים למצוות".

האם יש ענין מיוחד של זריזין מקדימים בברית מילה דוקא?

תשובה לידוע תדע' מפרשת שימני: מה הטעם שכנהם הדייטים ביום מושחתם אין מטמאין לקרובים? עיי' ציונים לתורה כלל לו עמוד לט"ד ו'הנה; גליניו הש"ס שבת כא: ד"ה נעשה

אין להקפיד יותר מתקנת חז"ל

"והנה לכאורה הרי זה סתירה לדברי הפרי מגדים בשולחן ערוך או"ח בשם רבינו הר"ם מרוטנבורג שאמר דדבר איסור שנתבטל בדבר יבש חד בתרי דמן התורה כבר בטל האיסור ומותר לאוכלו עם ההיתר של השניים, אף על פי כן על פי מידת חסידות ראוי להשליך אחד מהשלשה חתיכות, עיי"ש. והקשה על זה הנ"ל.

"אבל השבתי להנ"ל שאין זה דומה בכלל לכאן, דהרי בזה שנתבטל חד בתרי לא נתערער כלום הדין, דמותר לאכול השניים שנתורו ומטעם ביטול כפי שהתירה התורה, ורק מידת חסידות היא לזרוק על כל פנים אחד מהם, אבל לענין ביטול המי רגלים שנתבטלו ברביעית מים, אם תאמר שכדי להחמייר על פי החסידות ולהוציא הכלי מהבית, איז נתבטל על ידי זה הנ"ל כל תקנת ופסק חז"ל שגזרו שנתבטל ברביעית מים ודו"ק. ובכדי לברר מקחו של גאון וצדיק כזה העליתי זה על הכתב.

"וגם אין זה דומה אשר יש מחמירים שלא לאכול משאלה שהורה בה חכם להתירה מפני שבזה יש להם חשש כי אולי לא כיון יפה להלכה כל כך... אבל לא כן בענין הנ"ל, ודו"ק היטב.

בספר 'לקוטי אברהם' (עמ' קעב ד"ה ארשום), כתב הרה"ג רבי אברהם הלוי מהודר ז"ל רב ביפו:

"ארשום בזה לתשובת השואל ממני, תלמיד חכם מופלג אחד, אחר שספרתי לו שהרב הגאון שר התורה בקש"ת מוה"ר יוסף ענגעל זצ"ל אבד"ק קראקא שהיה בן אחות חמ"ז (=חמי זקני), והיה מתאכסן בבית הרב ש. ענגעל בעיר פשעבורסק, ואחר שהיה בבית כלי עם מי רגלים והיה נשפך בתוכה רביעית מים, אשר על פי דין השולחן ערוך או"ח סימן ע"ז ס"א נתבטל המי רגלים ומותר לקרות קריאת שמע כנגדם, אבל גיסתו של הרב הנ"ל היתה חושבת שיותר נכון להוציא הכלי מהבית גם אחר שנתבטל במים.

"וכשראה הרב הגאון הנ"ל זה, הקפיד וצוה עליה שתיכף ומיד תכניס בחזרה הכלי עם מי רגלים שנתבטלו ברביעית מים, ואמר שזה הוי כמין כפירה חס וחלילה וזלזול בדברי חז"ל, שפסקו להלכה שכבר נתבטלו ברביעית מים, ואסור להחמייר יותר מכפי ההלכה והפסק בשולחן ערוך הנ"ל, עכ"ה.

במסכת מנחות צ"ו ע"ב, בד"ה כלי, וז"ל: דמה שמסלקים אותו בסילוק מסעות, אין זה טלטול כיון דמקומו קבוע. ופירשו המפרשים בזה גם כן כונת התוספות בחגיגה שהיה מטלטל עם שאר הכלים, פי' שלא טלטלו את השולחן לצורך תשימש במקום אחר אלא לצורך נסיעה. ולפי זה צ"ע הדמיון של הגר"ע, דזה אינו דומה לטלטול על ידי דבר אחר, ודו"ק.

ועוד תירץ השבלי לקט כיון דליל פסח הוא דרך הסבה וחירות, משום הכי אומרים מיושב, ע"כ. ואם כן יש לומר דהוא הדין בקריאת המגילה בפורים שהוא זמן שמחה ותייה גם כן אפשר לקרוא מיושב.

(יד) בפרשת צו (עמוד א) דן אי מה שכשר דיעבד אי הוי ראוי. ונראה דאיתא בש"ס שבת ע"ט ע"ב דהשיעור של המוציא דוכסוסטוס הוא כדי לכתוב עליו מזוזה שתי פרשיות, ומקשה הרי דיעבד כשר דוכסוסטוס לתפילין, ואם כן הוי שיעורא יותר קטנה כדי לכתוב רק פרשה קטנה שבתפילין, שהוא שמע ישראל. ומתריך כיון דזה רק דיעבד כשר, ולגבי הוצאה מקרי ראוי רק מה שכשר לכתולה, עיי"ש ברש"י בד"ה הוא למצוה, ועיי"ש ברש"י חידוש דסתמא כל איש מצוה מעלייתא עביד, עיי"ש. אך יש לדחות דהתם כיון דכשר רק דיעבד, לא מצנע איניש, כמו שפרש"י, אבל אכתי אפשר שנקרא ראוי, ודו"ק.

(טו) מה שהביא (שם עמוד ד) דדבר חידוש צריך לדורשו בקהל לפני עשרה אנשים וכו'. ונראה הטעם כדיון הדוי דבר חדש יש לפרסמו, ופרסום נעשה על ידי עשרה אנשים, כדמשמע כמה פעמים בש"ס.

(יז) בפרשת שמיני (עמוד א) הביא מהגאון ז"ל דאיסור טריפה גזרה תורה שלא תועיל בו שחיטה לענין אכילה והוי נבילה לענין אכילה. ובהא אפשר לפרש רמב"ם פ"ד מהל' מאכלות אסורות ה"ז, שכתב: כל איסורים בלאו אחד מצטרפין לכזית, אבל אם הם בשני לאוין אין מצטרפין, חוץ מנבילה וטריפה, אף על פי שהם שני לאוין, אפילו הכי מצטרפין הואיל והטריפה היא תחלת נבילה, ועיין שם באור שמח שהמקור הוא בירושלמי ניר פ"ו ה"א, ועיי" בהגהות הגר"ק ז"ל על הרמב"ם שם שצייין המקור הוא בספרי ראה, ועיי" במנחת חינוך מצוה ע"ג שתמה מהיכן הוא המקור, עיי"ש. ברם לפני הגדרת הגאון ז"ל הוא כפתור ופרח, כדיון דאיסור אכילה דטריפה הוא מטעם נבילה, אם כן שום איסור אכילה דנבילה ואיסור אכילה דטריפה הוי כאילו הוי לאו אחד, ואפשר שזה גם כן כונת הרמב"ם דטריפה היא תחלת נבילה.

ידידכם, שמאי קהת גרוס הכהן

[חבר הביד"צ דקהל מחזיקי הדת ובעממ"ס שבט הקהתי' ושא"ס]

דעכו"ם קרוין בני אדם ולא אדם.

(ח) הקשה (שם) איך ימלחו הקרבן בצוקאר, הא אסור להקריב דבש, עיי"ש. אך למה שהביא שם בצוקאר שבמביאים ממצרים קרוב לשרשו מלוח, ניחא דשם אינו מתוק אלא מלוח.

(ט) מה שהקשה (שם עמוד א) בשם החתם סופר למה קורין מגילה ביושב, כיון דהרי הוא כהלל וכו', י"ל עפ"י דאי' בשבלי הלקט מובא במשנה ברורה סי' תכ"ב ס"ק כ"ח דבלייל פסח קורין הלל בהסדר מיושב אע"ג דהלל צריך להיות מעומד וכו', ותירץ כיון שמחלקין הלל שאין קורין בבת אחת לא מטרחינן לעמוד בכל פעם, ע"כ. ואם כן יש לומר כל שכן בקריאת המגילה דארוך גם כן לא מטרחינן ליה שיעמוד כל זמן קריאת המגילה.

ונראה עוד על פי דכתבו המפרשים איך הוי קריאת המגילה כהלל, הא אינו מזכיר שום משפט של הילולא. ותירצו דעל ידי שקורא המגילה ורואה הנסים במחשבתו נותן הודאה להקב"ה. ולפי זה י"ל כאן דעיקר הודאה אינו בפה אלא על ידי קריאת המגילה מהלל להש"ת במחשבה, ועל זה לא מצאנו דמי שמהלל רק במחשבה צריך לעמוד, ודו"ק.

(י) מה שכתב (שם) אם יוצאים המשלוח מנות מעות וכסות וכו', יש לציין ביצה י"ב ע"ב דמשלחין רק מנות הראוי לאכול, עיי"ש ברש"י, עיי' במג"א סי' תרצה ס"ק כ"ב, מובא במ"ב ס"ק כ' דיש לשלוח רק בשר המבושל ולא דבר חי. אם כן כל שכן שאינו יוצא בשאר דברים.

(יא) דן (שם) אם מקיימים שכרות בשאר משקין, ע"כ. ויש לציין ש"ס כריתות י"ג ע"ב יין ושכר אל תשת, אין לי אלא יין, שאר משכרין מנין, ת"ל ושכר, אלמא דשכרות שייך גם בשאר משקין. והרא"י דהרמ"א כותב דיוצאין גם בשינה דאז אינו מבחין ברוך מרדכי וארור המן, ואם כן שאר דבר המשכרים גם כן אינו יודע וכו'. ברם עיי' ברש"י מגילה ז' חייב לבסומי ופרש"י ביי, וכך כתב הרמב"ם הל' מגילה פ"ב ה"ט ו' ושותה יין וכו', וע"כ כיון דהני נעשה על ידי יין לכן יש ענין לשתות יין.

(יב) דן (שם עמוד ד) אי במזבח הזהב היה אש מלמעלה, וצ"ע הא האש על המזבח הזהב לקחו ממזבח החיצון, וכיון דעל מזבח החיצון היה אש מלמעלה, אם כן ה"ה במזבח הזהב שהיה שם אש ממזבח החיצון ודאי שהיה עליו אש שלמעלה.

(יג) מה שהביא (שם) קושיית התוספות כל השנים שהיו ישראל במדבר היו מטלטלים אותה בשעת המסעות, ואם כן אין השלחן עשוי לנחת. יש לציין התוספות

ישנת חרעים

מכתבי הלומדים עם הארות ומשא ומתן במשנת רבינו

לכבוד הגליון הנפלא 'אוהבי תורה', הע"י וכלל הגליון אליהם.

(א) מה שהביא (פרשת ויקהל עמוד א) מתורת העולה להרמ"א, דרך מלאכות שהיו בבריאת העולם וכו', ועל פי זה כתב הרבי ר' יונתן אייבשיץ ז"ל משום הכי סבירא ליה לר"י דעל הבערה הוי רק לאו, כיון דהאש נברא רק במוצאי שבת ולא בששת ימי בראשית.

(ב) עיין שם שכתב דמשמיעין על השקלים ל' יום דהוי כהלואה שאסור לדחוק, עיי"ש. וצריך עיון הא איתא במשנה שקלים פ"א מ"ג דבכ"ה אדר כבר ממשכנים על השקלים, ואם כן לא נתנו לו שלשים יום בלי לדחוק, אלא נתנו כ"ה יום עד שממשכנים.

(ג) מה שהקשה (שם עמוד ד) באחר שחילל שבת רק באיסור דרבנן, עיי"ש. ונראה, דעיין שם בחגיגה ט"ו ע"א דאחר עקר פוגלא ממישבא ויהיב לה, והלשום ויהיב לה משמע שנתן לה שתאכל, ואם כן הוי איסור דאורייתא.

(ד) בפרשת פקודי (עמוד א) דן בהערה ג' דתכלת בבגדי כהונה בעי צביעה לשמה. וצ"ע, הא כתיב (ויקהל לה, כג) 'וכל אשר נמצא אתו תכלת' וגו', ומשמע שאף על פי שלא צבעו התכלת לשמה רק שנמצא אתו, וצ"ע.

(ה) הביא (עמוד ג, מדור משנת חכמים) דהמקדש היה מאחד כל ישראל. ועל פי זה מובן ש"ס בבא קמא דף פ"ב ע"א דאמר כל זמן שהם עוסקים בעבודה להקריב תמידים אין נמסרים בידכם, ואי אפשר להחריב המקדש, על פי הנ"ל ניחא דהתמידים כל אחד היה חלק בו, שנתנו מחצית השקל, ואם כן כל זמן שמקריבים התמיד הוי איחוד של כל ישראל ואי אפשר שיחריב המקדש.

(ו) מה שהעיר (עמוד ד) מרש"י מגילה ג' ע"א דמשמע שאפשר לשמור מה שביד חבירו נראה דאין ראה, דהתם די שרואה שמקריבין התמיד, וזה מהני במציאות שרואה, אבל לשמור ביד חבירו שלא תטמא י"ל דלא מהני, ואפשר שזה כוונתו. ויש ליישב.

(ז) בפרשת ויקרא (עמוד א) דן דעכו"ם נתמעטו מאדם, וכן הביא מוה"ק יתרו, ועיי' אריכות גדול בשדי חמד ח"א ע"ה ע"ב, ועיין שם שהביא בשם זה"ק פרשת שלח

אם ממזר נחשב בן לירש - חשוב גם לזקוק ליבום

בגמרא יבמות (כב.), כיון דלענין ייבום מיפטר נפטר (כגון אם היה לו בן ממזר ונשא אשה ומת ולא ילדה לו פטורה מן הבכורה בשביל הממזר בן בעלה. רש"י) - מיזקק נמי זקיך.

מעניין זה, שהואיל דממזר חשוב בן חשוב נמי אח לזקוק לייבום, בימא (סו), ממזר מהו לירש (את אביו), מהו לייבם (אשת אחיו), עיין שם דהכונה שם גם כן דאם חשוב בן לירש - חשוב נמי אח לייבם, דשני הדברים האלו דינן אחד, וכי היכא דמיסתפקא לכו מהו לירש, יש לכם להסתפק גם כן מהו לייבם - היינו אם זוקק לייבום, ואם בייבום פשיטא לכו דזוקק, הנה יש לו גם כן להחשב בן לירש.

וכוה הוא גם כאן, אלא דכאן אמר גם שניהם בענין הייבום גופיה, דכי היכא דחשיב בן לפטור מייבום - חשיב נמי אח לזקוק לייבום.

אהובה ושנואה - משמע לכולי עלמא ומפאת עבירה בענין הויה

בגמרא יבמות (כג.), אמר רב פפא, חייבי לאוין תפשי בהו קדושין, דכתיב (דברים כא, טו) 'כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה', וכי יש אהובה לפני המקום ויש שנואה לפני המקום. אלא אהובה - אהובה בנישואיה, שנואה - שנואה בנישואיה, ואמר רחמנא 'כי תהיין'.

ועיין פסחים (קג), הוואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחיד, אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב מותר רב מותר לשנאתו, שנאמר (שמות כג, ה) 'כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו', מאי שונא וכו' אלא פשיטא שונא ישראל, ומי שרי למיסניה וכו', אלא דאיכא סהדי דעביד איסורא, כולי עלמא נמי מיסני סני ליה. ובשאלתות פרשת וישב (שאלתא כז) איתא בזה הלשון: ואי אדית ביה שני עדים דמיגליא מילתא, שונאך הוא, ולא שונא דכולי עלמא הוא (בתמיה), 'שונא' מיבעיא ליה למיכתב ביה, כדכתיב 'האחת אהובה והאחת שנואה', עכ"ל.

נראה כוונתו, אדרשא דיבמות (כג.) דדריש 'שנואה' - בנישואיה שהיו בעבירה, ומשמע ליה דדריש הכי, מדלא כתיב 'אהובתו ושנואתו', רק אהובה ושנואה, והיינו דאהובה לכולי עלמא ושנואה לכולי עלמא, וזהו רק בעבירה דמותר לכולי עלמא לשנאותה. ומשמע לגמרא נמי, מדכתיב 'כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה', דהאבה והשנאה מישך שייכי בענין ההויה לאיש. ועל כן מהרכבת שני הדברים יחד - ההכרח לדרוש שהיא שנואה מפאת עבירה, ושהיה העבירה בענין ההויה, וזהו שדרשו שנואה בנישואיה. ועיין שם ביבמות בתוספות (ד"ה וכו'). ועיין עוד בתוספות קידושין (סח. ד"ה וכו').

הוכחות שהעובר על איסור דרבנן - נקרא עבריין ורשע

בגמרא יבמות (כ), אמר ליה רבא, וכל שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מיקרי, רשע נמי לא מיקרי.

ועיין שבת (מ), ומשרבו עוברי עבירה התחילו לאסור כו' מאי עוברי עבירה כו', ומפרש שהיו רוצין בחמין ואומרין מזיעין אנחנו. ודוגמת זה בשביעית (פ"ד מ"א) בראשונה היו אומרים מלקט כו' את הגס הגס, ומשרבו עוברי עבירה התקינו כו', ומפרש בירושלמי (שם ה"א), נחשדו להיות מלקטין בין גסין ובין דקין ואומרים בדקין לקטנו, התקינו כו'. וצריך עיון לכאורה, אמאי לא הביא (בגמרא שבת) ראייה משם דמאן דעבר אדרבנן שרי למיקרייה עברייןא (ראה שם), דוודאי ליקוט עצים כו' משדהו בשביעית - אפילו דקין - אינו איסור דאורייתא.

עבריין רק בעובר תמיד

ועיין חידוש בשו"ת חות יאיר (סימן מב ד"ה ועוד) דעובר אדרבנן דשרי למיקרייה עברייןא - היינו רק בעובר תמיד, יעויין שם. ועיין מה שכתבתי על הגליון נדה (צ). ועיין רש"י סנהדרין (פא: ד"ה תמותת) דמוכח, דאין נקרא רשע רק מי שמוחזק בחטא שני פעמים לרבי ושלושה פעמים לרבן שמעון בן גמליאל, עיין שם.

ועיין יבמות (כ) ונדה (יב) דכל שאינו מקיים דברי חכמים - נקרא רשע, ועיין שם פלוגתא דאביי ורבא בזה. ועיין רש"י סנהדרין (ג. ד"ה בית דין חצוף) דכתב, שעברו על תקנת חכמים, עיין שם, וחצוף אינו כל כך כרשע. וצריך עיון קצת מדוע לא קרינן להו רשעים, רק חצוף לבד.

אין מקור לדרשה שאין גוזרין גזירה לגזירה

ביבמות (כא.), רב כהנא אמר כו' ושמרתם את משמרת' (ויקרא יח, ל) - עשו משמרת למשמרת.

עיין רבינו עובדיה ברטנורה על התורה פרשת תולדות (ד"ה וישמור משמרת' גזירות להרחקה כו') דכתב: פירוש, שכן דרשו רבותינו ז"ל בפסוק 'ושמרתם את משמרת' - עשו משמרת למשמרת, ולא משמרת למשמרות משמרת, מכאן שאין גוזרין גזירה לגזירה, אלמא דגזירות קרי להו 'משמרת' כו', עכ"ל.

והדרש שהביא לא ידעתי מקורו, ובש"ס בבלי כדומה ברור שאיננו. ורק במועד קטן (ה) ויבמות (כא) איתא דרש, 'ושמרתם את משמרת' - עשו משמרת למשמרת, אבל הך ד'ולא משמרת למשמרות' כו', מכאן כו', לא ידעתי מקורו.

וגם לא ידעתי למאי הביא דרש זה, הלא לכוונתו היה די שיביא דרש דמועד קטן ודיבמות הנ"ל להוכיח דמשמרת היינו גזירה, ולמה ליה להביא גם הך ד'ולא משמרת למשמרות' כו'. ונזכרתי דגם ברש"י ביצה (ב: ד"ה והתיניא) בשם רבינו הובא דרש זה ד'ולא משמרת למשמרת', עיין שם.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שייסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"צ רבי יצחק מעגל מרגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com